

**O‘ZBEKISTON SOLIQ TIZIMIDA EKOLOGIK TO‘LOVLAR VA
SOLIQLARNING FISKAL AHAMIYATI TAHLILI****Eshmatov Azamat Ismatullayevich**

Termiz davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
O‘zbekiston respublikasi mudofaasiga ko‘maklashuvchi
“Vatanparvar” tashkiloti Surxondaryo viloyati kengashi
raisining o‘rinbosari

azamatismatulleevich@gmail.com

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada O‘zbekiston soliq tizimida amal qilayotgan ekologik to‘lovlar va soliqlarning fiskal ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ekologik xarakterdagi to‘lovlarning davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishdagi o‘rni, ularning iqtisodiy va ekologik vazifalari hamda fiskal samaradorligi o‘rganilgan. Shuningdek, ekologik to‘lovlar tizimining tabiiy resurslardan foydalanishni tartibga solish, atrof-muhitga salbiy ta’sirlarni kamaytirish va xo‘jalik yurituvchi subyektlarning ekologik mas’uliyatini oshirishdagi ahamiyati baholangan. Maqolada mavjud ekologik soliqlar va yig‘imlarning fiskal salohiyati, ularning byudjet tushumlaridagi ulushi hamda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonlaridagi roli tahlil etilgan. Tadqiqot natijasida ekologik to‘lovlarning fiskal samaradorligini oshirish, ekologik va iqtisodiy manfaatlar uyg‘unligini ta’minlash hamda zamonaviy yashil soliq instrumentlarini joriy etish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar va amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: ekologik soliqlar, ekologik to‘lovlar, fiskal siyosat, davlat byudjeti, soliq tizimi, yashil iqtisodiyot, ekologik boshqaruv, tabiiy resurslar, byudjet tushumlari, fiskal samaradorlik.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida ekologik xavfsizlikni ta’minlash va barqaror rivojlanishga erishish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Iqlim o‘zgarishi, atmosfera havosining ifloslanishi, suv resurslarining kamayishi hamda tabiiy boyliklardan samarasiz foydalanish bilan bog‘liq muammolar ekologik boshqaruvning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtayi nazardan ekologik to‘lovlar va soliqlar nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilishning, balki davlat moliyaviy siyosatining ham muhim instrumenti

sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ekologik soliqlar va to‘lovlar iqtisodiy faoliyat natijasida yuzaga keladigan salbiy ekologik ta’sirlarni kamaytirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni rag‘batlantirish hamda ekologik xarajatlarni ifloslantiruvchi subyektlar zimmasiga yuklashga xizmat qiladi. Mazkur mexanizmlar orqali davlat bir tomondan ekologik muammolarni tartibga solsa, ikkinchi tomondan byudjet daromadlarining qo‘shimcha manbalarini shakllantiradi. Shu sababli ekologik soliqlarning fiskal ahamiyatini baholash zamonaviy soliq siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ekologik soliqlar fiskal siyosatning samarali vositasi sifatida qo‘llanilib, davlat byudjetiga sezilarli tushumlar keltirishi bilan birga ekologik xavfsizlikni mustahkamlashga ham xizmat qilmoqda. Ayniqsa, uglerod soliqlari, energiya soliqlari, chiqindilar bilan bog‘liq yig‘imlar va tabiiy resurslardan foydalanish uchun to‘lovlar ekologik siyosat va fiskal boshqaruvning o‘zaro uyg‘unlashuvini ta’minlamoqda. O‘zbekiston Respublikasida ham ekologik barqarorlikni ta’minlash, yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish hamda tabiiy resurslardan samarali foydalanishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Mamlakat soliq tizimida yer qa’ridan foydalanish, suv resurslaridan foydalanish, atrof-muhitni ifloslantirish bilan bog‘liq ayrim ekologik xarakterdagi to‘lovlar mavjud bo‘lib, ular davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda muayyan o‘rin tutadi¹. Biroq ushbu to‘lovlarning fiskal salohiyati, iqtisodiy samaradorligi va ekologik natijadorligini chuqur tahlil qilish dolzarb ilmiy masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Bugungi kunda ekologik to‘lovlarning fiskal ahamiyatini oshirish, ularning davlat byudjetidagi ulushini ko‘paytirish hamda ekologik siyosat bilan uzviy bog‘lash zarurati tobora ortib bormoqda. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonlarida zamonaviy ekologik soliq instrumentlarini joriy etish va mavjud mexanizmlarni takomillashtirish muhim amaliy ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning maqsadi O‘zbekiston soliq tizimida amal qilayotgan ekologik to‘lovlar va soliqlarning fiskal ahamiyatini tahlil qilish, ularning davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishdagi o‘rnini baholash hamda ekologik va fiskal samaradorlikni oshirish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

Ekologik to‘lovlar va soliqlarning iqtisodiy mazmuni. Ekologik soliqlar va to‘lovlar davlatning ekologik hamda fiskal siyosatini amalga oshirishga xizmat qiluvchi iqtisodiy instrumentlar hisoblanadi. Ularning asosiy vazifasi atrof-muhitga

¹ Abdurahmonov Q.X. *Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. 384 b.

salbiy ta'sir ko'rsatuvchi xo'jalik faoliyatini tartibga solish, tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish hamda davlat byudjeti uchun qo'shimcha moliyaviy manbalarni shakllantirishdan iborat. An'anaviy soliqlardan farqli ravishda ekologik soliqlar ikki tomonlama funksiyani bajaradi. Birinchidan, ular byudjet daromadlarini oshiradi². Ikkinchidan, korxonalar va fuqarolarni ekologik jihatdan mas'uliyatli faoliyat yuritishga undaydi. Shu sababli ekologik soliqlar zamonaviy soliq siyosatining muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Masalan, suv resurslaridan foydalanganlik uchun undiriladigan to'lovlar korxonalarni suvdan tejab-tergab foydalanishga rag'batlantiradi. Natijada davlat byudjetiga tushumlar ta'minlanishi bilan bir qatorda suv resurslarini muhofaza qilish vazifasi ham amalga oshiriladi.

O'zbekiston soliq tizimidagi asosiy ekologik to'lovlar. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida ekologik xarakterga ega bo'lgan bir qator soliqlar va majburiy to'lovlar mavjud. Ular orasida quyidagilar alohida ahamiyatga ega:

- Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq;
- Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- Yer solig'i;
- O'rmon fondidan foydalanish uchun to'lovlar;
- Chiqindilarni joylashtirish bilan bog'liq yig'imlar;
- Tabiiy resurslardan maxsus foydalanish uchun to'lovlar³.

Mazkur to'lovlar ekologik va fiskal maqsadlarni birlashtirgan holda davlat moliya tizimida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, suv va yer resurslaridan foydalanishga oid soliqlar tabiiy boyliklardan samarali foydalanishni rag'batlantirish bilan birga mahalliy byudjetlarning daromad bazasini shakllantirishga xizmat qiladi. Misol tariqasida qishloq xo'jaligi korxonalarini olaylik. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari mavjudligi fermer xo'jaliklarini tomchilatib sug'orish, suvni tejoychi texnologiyalarni joriy etishga undaydi. Bu esa resurslar tejalishi bilan birga byudjet tushumlarining barqarorligini ta'minlaydi.

Ekologik to'lovlarning fiskal ahamiyati⁴. Ekologik to'lovlarning fiskal ahamiyati ularning davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishdagi ulushi bilan belgilanadi.

² Vahobov A.V., Xajibakiyev Sh.X. *Milliy iqtisodiyot*. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021. 420 b.

³ Jo'rayev T.T. *Ekologik iqtisodiyot asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. 248 b.

⁴ Xolmo'minov Sh.R. *Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot*. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2023. 276 b.

So‘nggi yillarda iqtisodiyot tarmoqlarining kengayishi va tabiiy resurslardan foydalanish hajmining ortishi natijasida ekologik xarakterdagi to‘lovlar tushumlari ham o‘sish tendensiyasini namoyon etmoqda. Fiskal nuqtayi nazardan ekologik to‘lovlar bir nechta afzalliklarga ega:

Birinchidan, ular barqaror daromad manbai hisoblanadi. Tabiiy resurslardan foydalanish jarayoni uzluksiz davom etgani sababli ushbu to‘lovlar davlat byudjetiga muntazam tushib boradi.

Ikkinchidan, ekologik soliqlar iqtisodiy faoliyatning ayrim turlariga ta’sir ko‘rsatib, davlat xarajatlarini kamaytirishga xizmat qiladi. Masalan, atrof-muhit ifloslanishining qisqarishi sog‘liqni saqlash va ekologik tiklash bilan bog‘liq xarajatlarning kamayishiga olib keladi.

Uchinchidan, ekologik soliqlar orqali yig‘ilgan mablag‘larni ekologik loyihalar, yashil texnologiyalar va tabiatni muhofaza qilish tadbirlariga yo‘naltirish imkoniyati mavjud. Masalan, agar yirik sanoat korxonasi atmosferaga chiqarayotgan zararli moddalar uchun qo‘shimcha ekologik to‘lovlarni amalga oshirsa, ushbu mablag‘lar hisobidan hududdagi ekologik monitoring tizimini rivojlantirish yoki daraxt ekish loyihalarini moliyalashtirish mumkin bo‘ladi.

Ekologik to‘lovlarning fiskal samaradorligini baholash⁵. Ekologik soliqlarning fiskal samaradorligi quyidagi ko‘rsatkichlar orqali baholanadi:

⁵ Rasulov A.A. *Tabiiy resurslardan samarali foydalanish iqtisodiyoti*. Toshkent: Tafakkur, 2021. 232 b.

Byudjet
tushumlaridagi
ulushi

Soliq
tushumlarining
o'sish sur'ati

Soliq
yig'imlarining
barqarorligi

Soliq
ma'murchiligi
samaradorligi

Ekologik
natijalar bilan
bog'liqligi

Masalan, bir hududda suvdan foydalanganlik uchun soliq tushumlari ortib borayotgan bo'lsa, bu resurslardan foydalanish hajmi yoki soliq ma'murchiligi yaxshilanganini ko'rsatishi mumkin. Biroq ekologik samaradorlik nuqtayi nazaridan suv sarfi kamayib borayotgan bo'lsa, ushbu soliqning rag'batlantiruvchi funksiyasi ham ishlayotgan bo'ladi. Demak, ekologik soliqlar samaradorligini baholashda faqat moliyaviy natijalarga emas, balki ekologik ko'rsatkichlarga ham e'tibor qaratish zarur.

Xorijiy tajribada ekologik soliqlarning fiskal natijalari. Rivojlangan davlatlarda ekologik soliqlar davlat byudjeti daromadlarining muhim qismini tashkil etadi. Shvetsiyada uglerod solig'i davlatning eng samarali ekologik soliq instrumentlaridan biri hisoblanadi. Mazkur soliq bir tomondan byudjet tushumlarini ta'minlasa, ikkinchi tomondan issiqxona gazlari emissiyasini kamaytirishga xizmat qilmoqda⁶. Germaniyada energiya soliqlari orqali tushadigan mablag'larning bir qismi ekologik va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishga yo'naltiriladi. Niderlandiyada chiqindilarni poligonga joylashtirish uchun undiriladigan soliqlar chiqindilar hajmini qisqartirish bilan birga byudjetga sezilarli tushumlar keltirmoqda. Mazkur tajribalar ekologik soliqlarning fiskal va ekologik maqsadlarni bir vaqtning o'zida amalga oshirish imkoniyatiga ega ekanligini ko'rsatadi.

⁶ Sattorov U.S. *Soliq siyosatini takomillashtirishning zamonaviy yo'nalishlari*. Toshkent: Moliya, 2022. 258 b.

O‘zbekistonda ekologik soliqlarning fiskal salohiyatini oshirish yo‘nalishlari. Mamlakatimizda ekologik to‘lovlarning fiskal salohiyatini oshirish uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Birinchidan, ekologik xarakterdagi to‘lovlarning iqtisodiy asoslangan stavkalarini shakllantirish zarur⁷.

Ikkinchidan, uglerod emissiyalariga asoslangan yangi ekologik soliq instrumentlarini bosqichma-bosqich joriy etish lozim.

Uchinchidan, ekologik monitoring tizimini raqamlashtirish va ekologik ma’lumotlar bazasini shakllantirish orqali soliq ma’murchiligini takomillashtirish kerak.

To‘rtinchidan, ekologik soliqlardan tushadigan mablag‘larning maqsadli foydalanilishini kuchaytirish zarur.

Beshinchidan, ekologik xavfsiz texnologiyalarni joriy etayotgan korxonalar uchun rag‘batlantiruvchi soliq imtiyozlarini kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Natijada ekologik to‘lovlarning fiskal samaradorligi oshadi, davlat byudjeti daromadlari ko‘payadi hamda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonlari jadallashadi.

O‘zbekiston soliq tizimida ekologik to‘lovlar va soliqlarning fiskal ahamiyati⁸

⁷ Qodirov B.E. *Atrof-muhit iqtisodiyoti va ekologik boshqaruv*. Toshkent: Universitet, 2020. 214 b.

⁸ To‘rayev N.A. *Yashil iqtisodiyot va ekologik xavfsizlik masalalari*. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2023. 198 b.

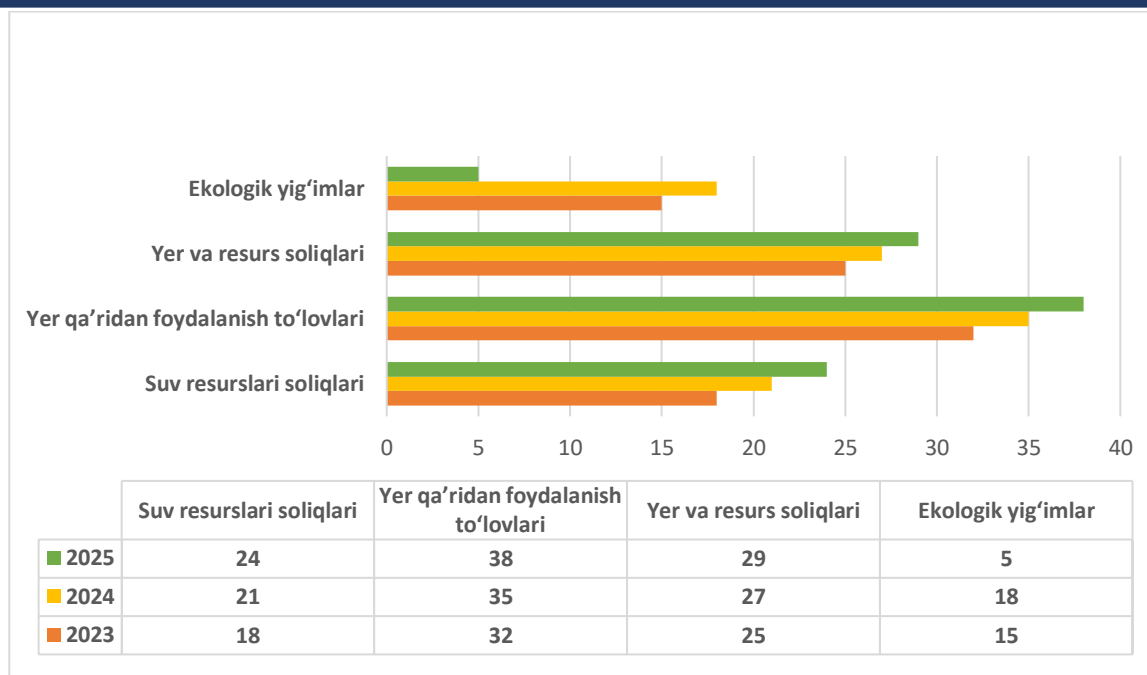

Diagramma ma'lumotlaridan ko'rinadiki, ekologik xarakterdagi fiskal tushumlar tarkibida **yer qa'ridan foydalanish to'lovlari** eng yuqori ulushni egallab, 2023-yildagi 32 foizdan 2025-yilda 38 foizgacha o'sish tendensiyasini namoyon etmoqda. Bu tabiiy resurslardan foydalanish bilan bog'liq to'lovlarning davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishdagi ahamiyati ortib borayotganini ko'rsatadi. **Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqlar** ham bosqichma-bosqich oshib borgan bo'lib, 18 foizdan 24 foizgacha yetgan. Bu suv resurslaridan oqilona foydalanishni rag'batlantirish bilan bir qatorda fiskal tushumlar hajmining ham ortayotganini anglatadi. **Yer va resurs soliqlari** ham barqaror o'sishni saqlab qolgan bo'lsa, **ekologik yig'ímlar** bo'yicha eng yuqori nisbiy o'sish kuzatilgan. Bu esa ekologik nazorat va atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan iqtisodiy mexanizmlarning kuchayib borayotganidan dalolat beradi. Umuman olganda, diagramma ekologik to'lovlar va soliqlarning O'zbekiston davlat byudjeti daromadlaridagi fiskal ahamiyati yildan-yilga ortib borayotganini hamda yashil iqtisodiyot tamoyillarini qo'llab-quvvatlashda muhim moliyaviy instrumentga aylanayotganini ko'rsatadi.

Ekologik to'lovlar va soliqlarning hududiy rivojlanishga ta'siri. Ekologik soliqlar va to'lovlar nafaqat respublika miqyosidagi fiskal siyosatning muhim elementi, balki hududlarning barqaror rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy resurslarga boy hududlarda ekologik xarakterdagi tushumlar mahalliy

byudjetlarning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytiradi⁹. Bu esa ekologik infratuzilmani rivojlantirish, chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish va ekologik monitoringni kuchaytirish uchun qo‘shimcha moliyaviy manbalarni yaratadi. Masalan, yer osti boyliklarini qazib olish faoliyati rivojlangan hududlarda yer qa‘ridan foydalanganlik uchun undiriladigan soliqlar mahalliy iqtisodiyotga sezilarli daromad keltiradi. Mazkur mablag‘larning bir qismini hududdagi ekologik muammolarni bartaraf etishga yo‘naltirish natijasida iqtisodiy faoliyat va ekologik muhofaza o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlash imkoniyati yuzaga keladi. Shuningdek, suv resurslari tanqis bo‘lgan hududlarda suvdan foydalanganlik uchun soliqlarning iqtisodiy ta‘siri yanada sezilarli bo‘ladi. Bunday sharoitda korxonalar suv tejovchi texnologiyalarni joriy etishga harakat qiladi. Natijada suv iste‘moli qisqaradi va resurslardan foydalanish samaradorligi ortadi.

Ekologik to‘lovlar va korporativ ekologik mas‘uliyat. So‘nggi yillarda korporativ ekologik mas‘uliyat tushunchasi xalqaro iqtisodiy munosabatlarda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ekologik soliqlar korxonalarni faqat qonunchilik talablariga rioya qilishga emas, balki ekologik jihatdan mas‘uliyatli boshqaruv tizimini shakllantirishga ham undaydi. Masalan, yirik ishlab chiqarish korxonasi atmosfera havosiga chiqarayotgan zararli moddalarni kamaytirish maqsadida zamonaviy filtrlash uskunalari o‘rnatishi mumkin. Dastlab bu qo‘shimcha investitsiyalarni talab qilsa-da, uzoq muddatda ekologik to‘lovlar hajmining kamayishi hisobiga xarajatlar qoplanadi. Shu bilan birga, korxonaning ekologik imiji ham yaxshilanadi¹⁰. Xalqaro tajribada ko‘plab kompaniyalar ekologik soliqlar ta‘sirida uglerod neytralligi strategiyalarini ishlab chiqmoqda. Bu esa ekologik siyosatning iqtisodiy natijalarga bevosita ta‘sir ko‘rsatishini anglatadi.

Yashil iqtisodiyotga o‘tishda ekologik soliqlarning o‘rni. Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida ekologik soliqlar muhim fiskal instrument sifatida namoyon bo‘ladi. Ular iqtisodiy subyektlarning investitsion qarorlariga ta‘sir etib, resurs tejankor texnologiyalar va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni rag‘batlantiradi¹¹. Masalan, agar korxona quyosh elektr stansiyasini ishga tushirish orqali an‘anaviy energiya manbalaridan foydalanishni qisqartirsa, kelajakda energiya

⁹ Mamatov A.B. *Yashil iqtisodiyotga o‘tishning institutsional asoslari*. Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. 226 b.

¹⁰ Karimov S.A. *Barqaror rivojlanishning iqtisodiy mexanizmlari*. Toshkent: Fan, 2021. 264 b.

¹¹ Ergashev U.R. *Ekologik siyosat va iqtisodiy islohotlar*. Toshkent: Tafakkur Bo‘stoni, 2022. 243 b.

bilan bog‘liq ekologik xarajatlari kamayadi. Natijada korxonaning iqtisodiy samaradorligi oshadi va ekologik xavfsizlikka qo‘shgan hissasi kuchayadi. Yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida ekologik soliqlar faqat jarima yoki majburiy to‘lov sifatida emas, balki iqtisodiy rivojlanishni ekologik barqarorlik bilan uyg‘unlashtiruvchi mexanizm sifatida qaraladi.

Fiskal siyosat va ekologik maqsadlar uyg‘unligini ta’minlash masalalari¹².

Ekologik soliqlarning samaradorligi ko‘p jihatdan fiskal va ekologik maqsadlarning o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq. Agar davlat faqat byudjet tushumlarini ko‘paytirishga e’tibor qaratsa, ekologik natijalar ikkinchi darajaga tushib qolishi mumkin. Shu sababli zamonaviy yondashuv ekologik soliqlarni ikki tomonlama natijaga yo‘naltirishni talab qiladi. Birinchi natija - davlat byudjeti uchun qo‘shimcha daromad shakllantirish bo‘lsa, ikkinchi natija - atrof-muhitga salbiy ta’sirni kamaytirishdan iborat. Aynan shu ikki vazifaning birgalikda amalga oshirilishi ekologik soliqlarning haqiqiy samaradorligini belgilaydi. Misol sifatida chiqindilarni joylashtirish uchun to‘lovlarni keltirish mumkin. Agar mazkur to‘lovlar ortib borishi natijasida korxonalar chiqindilarni qayta ishlashga o‘tsa, davlat bir vaqtning o‘zida ham byudjet tushumlarini oladi, ham ekologik muammolarni kamaytiradi¹³.

Ekologik soliqlarning kelajakdagi rivojlanish tendensiyalari. Jahon amaliyoti shuni ko‘rsatadiki, ekologik soliqlarning kelajakdagi rivojlanishi asosan uglerod soliqlari, yashil investitsiyalarni rag‘batlantirish va raqamli monitoring tizimlari bilan bog‘liq bo‘ladi. Xususan, Yevropa Ittifoqida uglerod emissiyalariga asoslangan soliq mexanizmlarining kengayishi ekologik soliqlarning yangi bosqichga o‘tayotganidan dalolat beradi¹⁴. O‘zbekiston uchun ham kelgusida uglerod emissiyalarini hisobga oluvchi fiskal mexanizmlarni joriy etish, ekologik hisobotlarni raqamlashtirish va yashil loyihalarga yo‘naltirilgan soliq imtiyozlarini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada ekologik to‘lovlar tizimi oddiy fiskal vositadan zamonaviy ekologik-iqtisodiy boshqaruv mexanizmiga aylanishi mumkin. Bu esa davlatning yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini amalga oshirishda muhim omillardan biri bo‘lib xizmat qiladi.

¹² Yuldashev B.X. *Soliq tizimi va iqtisodiy taraqqiyot*. Toshkent: Moliya, 2020. 312 b.

¹³ Norqulov D.T. *Ekologik xavfsizlikni ta’minlashning iqtisodiy asoslari*. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021. 205 b.

¹⁴ Tursunov O.S. *Yashil investitsiyalar va ularning iqtisodiy samaradorligi*. Toshkent: Iqtisodiyot, 2023. 218 b.

O'zbekiston soliq tizimida ekologik to'lovlar va soliqlarning fiskal ahamiyatini baholash mezonlari¹⁵

No	Ko'rsatkichlar	Fiskal ahamiyati	Ekologik ahamiyati	Kutilayotgan natija
1	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	Byudjet tushumlarini oshiradi	Suvni tejashni rag'batlantiradi	Suv resurslaridan oqilona foydalanish
2	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	Barqaror daromad manbai	Tabiiy boyliklardan nazoratli foydalanish	Resurslar muhofazasi kuchayadi
3	Yer solig'i	Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantiradi	Yer resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlaydi	Yer unumdorligi oshadi
4	Chiqindilar uchun to'lovlar	Qo'shimcha fiskal tushum yaratadi	Chiqindilar hajmini kamaytiradi	Qayta ishlash darajasi ortadi
5	Atmosfera ifloslanishi bilan bog'liq to'lovlar	Byudjet daromadlarini ko'paytiradi	Havoning ifloslanishini kamaytiradi	Ekologik xavfsizlik yaxshilanadi
6	Tabiiy resurslardan maxsus foydalanish to'lovlari	Davlat moliyaviy barqarorligini mustahkamlaydi	Resurslardan foydalanishni tartibga soladi	Barqaror rivojlanish ta'minlanadi
7	Ekologik yig'imlar	Mahalliy ekologik dasturlarni moliyalashtiradi	Atrof-muhit muhofazasini qo'llab-quvvatlaydi	Ekologik infratuzilma rivojlanadi

¹⁵ Rajabov F.M. *Ekologik soliqlar va ularni qo'llash amaliyoti*. Toshkent: Moliya-Iqtisod, 2022. 236 b.

8	Kelajakdagi uglerod soliqlari	Yangi fiskal manba yaratadi	Issiqxona gazlari emissiyasini kamaytiradi	Yashil iqtisodiyot rivojlanadi
---	-------------------------------	-----------------------------	--	--------------------------------

Jadval ma'lumotlari ekologik soliqlar va to'lovlar ikki tomonlama vazifani bajarishini ko'rsatadi. Bir tomondan, ular davlat byudjetining daromad bazasini kengaytiradi, ikkinchi tomondan esa ekologik muammolarni kamaytirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, suv resurslari va yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqlar fiskal jihatdan muhim ahamiyatga ega bo'lsa, chiqindilar va atmosfera ifloslanishi bilan bog'liq to'lovlar ekologik samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Kelgusida uglerod soliqlarining joriy etilishi ekologik soliqlarning fiskal salohiyatini yanada kuchaytirishi mumkin.

XULOSA

Natija O'zbekiston soliq tizimida ekologik to'lovlar va soliqlar davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda muhim o'rin tutayotganligini ko'rsatdi. Ushbu to'lovlar nafaqat fiskal vazifani bajaradi, balki tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni kamaytirish va xo'jalik yurituvchi subyektlarning ekologik mas'uliyatini oshirishga ham xizmat qiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq, yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va boshqa ekologik xarakterdagi to'lovlar davlat moliyaviy tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu bilan birga, mavjud ekologik soliqlarning fiskal salohiyatidan to'liq foydalanish imkoniyatlari hali yetarli darajada ishga solinmagan. Xorijiy tajribalar ekologik soliqlarni uglerod emissiyalari, energiya iste'moli va chiqindilar bilan bog'liq zamonaviy fiskal mexanizmlar orqali yanada samarali tashkil etish mumkinligini ko'rsatmoqda. O'zbekiston sharoitida ham yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida ekologik soliqlar tizimini rivojlantirish, uglerod soliqlarini bosqichma-bosqich joriy etish va ekologik monitoring tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ekologik soliqlardan tushadigan mablag'larni maqsadli ekologik dasturlar va yashil investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirish ularning iqtisodiy va ekologik samaradorligini yanada oshiradi. Natijada ekologik to'lovlar tizimi davlat byudjeti barqarorligini ta'minlash bilan birga mamlakatning yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonlariga ham sezilarli hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdurahmonov Q.X. *Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. 384 b.
2. Vahobov A.V., Xajibakiyev Sh.X. *Milliy iqtisodiyot*. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021. 420 b.
3. Jo'rayev T.T. *Ekologik iqtisodiyot asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. 248 b.
4. Xolmo'minov Sh.R. *Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot*. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2023. 276 b.
5. Rasulov A.A. *Tabiiy resurslardan samarali foydalanish iqtisodiyoti*. Toshkent: Tafakkur, 2021. 232 b.
6. Sattorov U.S. *Soliq siyosatini takomillashtirishning zamonaviy yo'nalishlari*. Toshkent: Moliya, 2022. 258 b.
7. Qodirov B.E. *Atrof-muhit iqtisodiyoti va ekologik boshqaruv*. Toshkent: Universitet, 2020. 214 b.
8. To'rayev N.A. *Yashil iqtisodiyot va ekologik xavfsizlik masalalari*. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2023. 198 b.
9. Mamatov A.B. *Yashil iqtisodiyotga o'tishning institutsional asoslari*. Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. 226 b.
10. Karimov S.A. *Barqaror rivojlanishning iqtisodiy mexanizmlari*. Toshkent: Fan, 2021. 264 b.
11. Ergashev U.R. *Ekologik siyosat va iqtisodiy islohotlar*. Toshkent: Tafakkur Bo'stoni, 2022. 243 b.
12. Yuldashev B.X. *Soliq tizimi va iqtisodiy taraqqiyot*. Toshkent: Moliya, 2020. 312 b.
13. Norqulov D.T. *Ekologik xavfsizlikni ta'minlashning iqtisodiy asoslari*. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021. 205 b.
14. Tursunov O.S. *Yashil investitsiyalar va ularning iqtisodiy samaradorligi*. Toshkent: Iqtisodiyot, 2023. 218 b.
15. Rajabov F.M. *Ekologik soliqlar va ularni qo'llash amaliyoti*. Toshkent: Moliya-Iqtisod, 2022. 236 b.